

K. Kulli

Sotsialistlike
omandussuhete
arenemine
üleminekul
kommunismile

TALLINN
1966

2/72507

A-28120,,

TALLINNA POLÜTEHNILINE INSTITUUT
Poliitilise ökonoomia kateeder

K. Kulli

SOTSIALISTLIKE OMANDUSSUHETE ARENEMINE
ÜLEMINEKUL KOMMUNISMILE

Loengutekst

Tallinn
1966

ТАЛЛИНСКИЙ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ
Кафедра политической экономии

К. Кулли

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ
СОБСТВЕННОСТИ ПРИ ПЕРЕХОДЕ К КОММУНИЗМУ

На эстонском языке

F₂

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

72507

S i s u k o r d

1. Tootlike jõudude arenemine ja järkjärguline üleminek tootmisvahendite ühtsele kommunistlikule omandusele.	3
2. Tootmisvahendite riikliku sotsialistliku omanduse arenemine	6
3. Kolhooslik-kooperatiivse omanduse arenemine	17
4. Linna ja maa sotsiaal-majanduslike erinevuste kaotamine	28
5. Üleminek rahvamajanduse plaanipärase juhtimise riiklikult süsteemilt ühiskonna omaavalitsusele	30

Vastutav toimetaja Ü. Sinisalu

Trükkimisele antud 30. VIII 66. Paber 60x84, 716
Trükipg. 2,25. Tingpg. 2,09. Tiraaž 2000
MB-08246. TPI rotaprint, 1966. Tell.339
Hind 5 kop.

1. TOOTLIKE JÕUDUDE ARENEMINE JA JÄRKJÄRGULINE
ÜLEMINEK TOOTMISVAHENDITE ÜHTSELE
KOMMUNISTLIKULE OMANDUSELE

Ühiskonna ajaloolise arenemisprotsessi dialektika kinnitab, et tootlike jõudude arengut ei saa vaadelda lahus tootmissuhete arengust. Inimühiskonna eksisteerimise aluseks olev ühiskondlik tootmine kujutab endast alati tootlike jõudude ja tootmissuhete ühtsust nende vastastikusel seoses ja sõltuvuses. See tähendab, et tootlike jõudude areng tingib teatud muutusi ka tootmissuhetes.

Et tootlikud jõud on tootmise liikuvamaks ja kiiremini arenevaks elemendiks, jäävad tootmissuhted neist oma arengus tavaliselt maha. See põhjustab tootlike jõudude ja tootmissuhete vahel vastuolusid.

Sotsialistlikus ühiskonnas pole tootmissuhete ja tootlike jõudude erinevast arengutasemest tingitud vastuolud antagonistliku iseloomuga, nagu see esineb varasemates ekspluataatorlikes formatsioonides. Sotsialismi tingimustes on ühiskond huvitatud tootmissuhete viimisest maksimaalsesse vastavusse tootlike jõudude arengutasemega, seetõttu ei teeravne ka vastuolud sedavõrd, et see kutsuks esile plahvatusi, vaid vastuolude likvideerimine toimub pidevalt kulgeva evolutsiooniprotsessina.

Seega pole üleminek sotsialistlikelt tootmissuhetelt kommunistlikele tootmissuhetele seotud sotsiaalse revolutsiooni ega olemasoleva ühiskondliku korra purustamisega. Üleminek toimub sotsialistlike tootmissuhete järkjärgulise ülekasvamise teel kommunistlikeks tootmissuheteks sedamööda, kuidas kommunismi materiaal-tehnilise baasi loomisel küpsevad selleks vajalikud majanduslikud eeldused.

Igas ühiskonnas moodustab tootmissuhete peamise sisu valitsev tootmisvahendite omandusvorm. Seetõttu eeldab ka sotsialistlike tootmissuhete kommunistlikeks tootmissuheteks ümberkujunemine eelkõige sotsialistlike omandussuhete igakülgselt arenemist ja selle baasil tootmisvahendite ühtse kommunistliku omanduse tekkimist.

Järelilikult on praegune tootmisvahendite ühiskondliku omanduse esinemine kahes vormis - üldrahvaliku ja grupilise omandusena - iseloomulik ainult kommunistliku ühiskonna esimesele faasile, s.o. sotsialismile.

Kommunistliku ülesehitustöö edasises käigus sotsialistliku ühiskondliku omanduse kahe vormi vahelised erinevused järk-järgult kaovad. Selle tulemusena toimub üldrahvaliku ja grupilise omanduse lähenemine ja lõpptulemusena sulavad nad kokku ühtseks üldrahvalikuks kommunistlikuks omanduseks.

Ka Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programmis märgitakse: "Kommunismi ajal on kõigil inimestel võrdne seisund ühiskonnas, ühesugused suhted tootmisvahenditega ning võrdsed töö ja jaotuse tingimused ja nad võtavad aktiivselt osa ühiskonna juhtimisest."¹

Nii poliitilise ökonoomia õpikutes kui ka muus majandusalases kirjanduses on ühtse kommunistliku omanduse kujunemise küsimusi mõningal määral puudulikult valgustatud. Veel võrdlemisi hiljuti võis kirjanduses kohata seisukohta, mille kohaselt sotsialistliku ühiskonna edasisel arenemisel pidi arenema ainult kolhooslik-kooperatiivne omandus. Riiklikku sotsialistlikku omandust loeti juba küpseks, kommunistlikele tootmissuhetele vastavaks omandusvormiks, mis kommunistlikele üleminekul ei vaja enam täiustamist ega arendamist.

Praegu on sellest ekslikust seisukohast küll loobutud ja üldiselt tunnustatakse, et tootmisvahendite kommunistlikku omandusvormi peab iseloomustama omandussuhete kõrgem arengutase, võrreldes mitte ainult sellega, mis valitseb käesoleval ajal kolhooslik-kooperatiivses majandussektoris, vaid ka sellega, mis on tänapäeval omane riik-

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, Tallinn 1961, lk. 59.

likule sotsialistlikule majandussektorile. Siiski esineb küsimuse valgustamisel veel sageli teatud ühekülgisust, mis väljendub eelkõige selles, et põhiliseks ülesandeks, mille täitmisest sõltub kommunistlike omandussuhete kujunemine, loetakse kolhooslik-kooperatiivse omanduse arendamist.

Tuleb nõustuda väitega, et riikliku omandusega võrreldes peab kolhooslik-kooperatiivne omandus tegema oma arengus läbi suuremad kvalitatiivsed muutused. Sellest hoolimata ei ole kommunistlike omandussuhete kujunemisel otsustava tähtsusega mitte kolhooslik-kooperatiivse, vaid riikliku omanduse edasine arenemine, sest riiklik omandus on meie ühiskonnas muutunud juhtivaks ja valitsevaks omandusvormiks.

Ligikaudu 90% kõigist meie maa tootmisvahenditest moodustavad riikliku üldrahvaliku vara. Eriti suur on riikliku üldrahvaliku omanduse erikaal tööstuses. Näiteks andis riiklik sektor 1964. aastal 95,1% kogu Eesti NSV tööstustoodangust.

Oluline koht on riiklikul omandusel ka põllumajanduslikus tootmises. Nii oli Eesti NSV-s 1965. a. algul 33,3% kogu maast riiklike majandite kasutuses. Et riiklikel põllumajandusettevõtetel on kolhoosidega võrreldes arenenum tootmisbaas, etendab põllumajandustehnika osas riiklik sektor veelgi suuremat osatähtsust. Nii kuulusid 1965. a. algul Eesti NSV põllumajanduses kasutatavast 16459 traktorist (15-hobujõulises arvestuses) enam kui pooled sovhoosidele ja teistele riiklikele põllumajandusettevõtetele. Teraviljakombaine oli vabariigi põllumajanduses samal ajal 2246, neist 808 kuulusid riiklikele põllumajandusettevõtetele.

Iseloomulik on ka riiklike majandite osatähtsuse pidev suurenemine põllumajanduslikus tootmises. Kui näiteks 1950. aastal moodustas riiklike majandite osatähtsus NSV Liidu põllumajandussaaduste kaubatoodangus vaid 14%, siis 1960. aastal oli see 28% ja 1964. aastal juba 36%. Kasv on tingitud nii riiklike majandite arvu suurenemisest kui ka nende toodangu kiiremast kasvust kolhooside toodanguga võrreldes.

Järgnevalt vaatleme, milles riikliku üldrahvaliku omanduse kui sotsialismi tingimustes valitseva omandusvormi arenemine käesoleval ajal avaldub.

2. TOOTMISVAHENDITE RIIKLIKU SOTSIALISTLIKU OMANDUSE ARENEMINE

Riikliku sotsialistliku omanduse arenemine avaldub eelkõige tema kvantitatiivses kasvus, mis, nagu näitab praktika, toimub kiires tempos.

Seitse aastakul (1959-1965) ehitati ja anti eksploatatsiooni üle 5500 suure riikliku tööstusettevõtte. Tööstuse põhifondid seitse aastaku jooksul kahekordistusid. Ainuüksi 1965. aastal hakkas meie maal tööle ligi 500 uut suurt tööstusettevõtet, peale selle rohkesti uusi tsehhe ja osakondi rekonstrueerimisele ja laiendamisele kuulunud ettevõtetes.

Arvukalt uusi riiklikuks omandiks olevaid ettevõtteid püstitati seitse aastakul ka Eesti NSV-s. Valmis 1 600 000-kilovatise võimsusega Balti Soojuselektrijaam, ehitati Võru Gaasianalüsaatorite Tehas, Oru Turbabriketitehas jne.

Sotsialistliku omanduse kvantitatiivne kasv, ükskõik milises ulatuses see ka toimub, ei vii otseselt veel kommunistlike omandussuhete kujunemisele. Viimane on eeskätt seotud ikkagi omandussuhetes toimuvate kvalitatiivsete muutustega. Omanduse kvalitatiivne arenemine saab aga toimuda ainult kvantitatiivse kasvu alusel. Järelikult ka üldrahvaliku omanduse kvantitatiivse kasvu osa kommunistlike omandussuhete kujunemisel ei tohi alahinnata.

Üldrahvaliku omanduse kvalitatiivse arenemise protsessi mõistmiseks tuleb eelkõige vaadelda, missugused on tänapäeval eksisteeriva riikliku sotsialistliku omanduse ning tulevase ühtse üldrahvaliku kommunistliku omanduse ühised jooned ja erinevused.

Ühistest joontest kõneldes tuleb silmas pidada, et nii ühel kui teisel juhul on tegemist üldrahvaliku omandusega, s.o. kommunistlikuks omanduseks muutumisel säilitab riiklik omandus oma üldrahvaliku olemuse. Et kummalgi juhul on tootmisvahendite omanikuks kogu rahvas, teenivad mõlemad omandusvormid kõigi töötajate huve ning välistavad võimaluse ühe inimese eksploateerimiseks teise poolt. Nii riiklik sotsialistlik omandus kui ka ühtne kommunistlik omandus arenevad plaanipäraselt ning väljendavad ühiskonnaliikmete vahelisi seltsimeheliku koostöö ja vastastikuse abistamise suhteid.

Hoolimata sellest, et riiklik sotsialistlik ja kommunistlik omandus on põhijoontes ühetüübilised, esinevad nende vahel ka märgatavad erinevused.

Üks olulisem erinevus on seotud üldrahvaliku omanduse vormiga: kommunistlikuks üldrahvalikuks omanduseks ülekasvamisel kaotab üldrahvalik omandus oma praeguse riikliku vormi.

See pole aga ainus ega peamine kahte kõnealust omandusvormi eristav tunnus. Üldrahvaliku omanduse riiklikku vormi ei saa suvaliselt kõrvale heita, vaid see osutub võimalikuks ainult juhul, kui üldrahvaliku omanduse seesmise arengu tulemusena on selleks loodud vastavad majanduslikud eeldused. Viimaste olemasolu ongi tähtsaimaks tingimuseks, millest sõltub riikliku sotsialistliku omanduse ülekasvamine ühtseks kommunistlikuks omanduseks. Nimetatud arenemisprotsessi peamiseks sisuks on aga tootmisvahendite ühistamise taseme tõus, mis võib toimuda kas laiuti või sügavuti kulgeva protsessina.

Üldrahvaliku omanduse ühistamise taseme tõusu kui laiuti kulgeva protsessi all tuleb mõista ühistamise ulatuse, tema mastaapide laienemist.

Seoses sotsialistliku maailmamajanduse süsteemi arenemisega laieneb üldrahvaliku omanduse ühistamise ulatus tulevikus tunduvalt.

Käesoleval ajal on kõigis sotsialistliku maailmamajanduse süsteemi riikides majanduslikuks aluseks valdavalt tootmisvahendite riiklik üldrahvalik omandus. Seejuures on üldrahvalikud omandused natsionaal-riiklike piiridega üksteisest eraldatud. Tootlike jõudude edasise arenemise tulemusena väljuvad need omandused natsionaal-riiklikest raamidest ning muutuavad esialgu mõnede maade ning lõpptulemusena ülemaailmseks üldrahvalikuks omanduseks. See toob kaasa üldrahvaliku omanduse ühistamise mastaapide tohutu kasvu, mille tulemusena mõiste "üldrahvalik" oma sisult pidevalt areneb ja avardub.

V.I. Lenin märkis, et "on olemas tendents luua ühtne, terviklik maailmamajandus, mida üldise plaani kohaselt reguleerib kõigi rahvaste proletariaat; seda tendentsi võis täiesti selgesti näha juba kapitalismi tingimustes ja seda tuleb tingimata edasi arendada ning täielikult lõpule viia sotsialismi tingimustes".¹

¹ V.I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 123.

Tõsi, käesoleval ajal puuduvad veel majanduslikud eel-
dused tootmisvahendite ühistamiseks mitme riigi või koguni
maailma ulatuses. Praeguse mõiste järgi riikidevahelise, tu-
levase mõiste järgi aga mõõtnatult kasvanud mastaapidega üld-
rahvaliku omanduse tekkimise algeid võime märgata juba tä-
napäevalgi.

Senine praktika näitab, et sotsialistlike maade majan-
duslik koostöö ei piirdu ainult rahvamajandusplaanide koor-
dineerimisega, vaid sellega kaasneb erinevate riikide mate-
riaalsete vahendite vahetu kokkusulamine. Luuakse ühiseid
ettevõtteid ja asutusi, mis kujutavad sotsialistliku üld-
rahvaliku omanduse sellist liiki, milles see omandus on ühe
maa piiridest välja kasvanud.

Näitena võib tuua Dubnas asuva Tuumaurimise Ühendatud
Instituudi, mille loomisest võtsid osa ja mille tegevust
finantseerivad paljud sotsialistlikud riigid. Instituudi
materiaalsetest kuludest kannab NSV Liit 47,25%, Hiina RV
20%, Poola RV 6,75%, Tšehhoslovakkia SV ja Rumeenia RV kumb-
ki 5,75% jne.

Ükski riik ei saa pidada end selle instituudi ainuoma-
nikuks, vaid tegemist on sotsialistliku maailmamajanduse
süsteemi ulatuses ühistatud varaga. Instituudis tehtud tea-
dusliku uurimistöö tulemusi kasutavad võrdsetel alustel
kõik osavõtavad riigid.

Sotsialismileeri maad on teinud suurt tööd energeeti-
kamajanduse ühisel arendamisel. On loodud ühine energiasüs-
teem "Rahu", mille raames 1960. aastal ühendati Saksa DV,
Ungari, Poola ja Tšehhoslovakkia elektrienergiasüsteemid.
1962. aastal lisandus neile Lääne-Ukraina ning 1963. aastal
Rumeenia. Ühtset energiasüsteemi, mille võimsus ulatus 1964.
aastal 33 miljoni kilovattini, juhitakse Prahast asuvast Rah-
vusvahelisest Dispetšerivalitsusest.

Analoogilisi näiteid võib tuua arvukalt. Siiski kaju-
tavad need kogu sotsialistliku maailmasüsteemi ulatuses al-
les tootmisvahendite ühistamise algust. Aja jooksul kujune-
vad tingimused kõigi sotsialistlike maade tootmise ühenda-
miseks ning tootmisvahendite ühise plaanipärase kasutamise
organiseerimiseks. Selle tulemusena laieneb sotsialistliku

üldrahvaliku omanduse ühistamise ulatus ja samal ajal tõuseb ka ühistamise tase.

Ometi ei saa seda suunda lugeda käesoleval ajal riikliku üldrahvaliku omanduse arengus peamiseks. Praegu on esmajärgulise tähtsusega ikkagi ühistamise taseme tõstmine kui sügavuti kulgev protsess, kui ühistamise astme tõus. Mida selle all mõista?

Juba nõukogude korra algpäevil pandi põhiliste tootmisvahendite natsionaliseerimisega alus riiklikule sotsialistlikule omandusele, mis on valitsevaks omandusvormiks ka tänapäeval ning jääb selleks tõenäoliselt veel aastakümneteks. Samal ajal kui valitsev omandusvorm ja tootmisvahendite ühistamise ulatus on jäänud muutumatuks, on suhted ja seosed, mis selle omandusvormi puhul tootmisvahendite omastamise põhjal üksikute tootmiskollektiivide ja tootjate vahel tekivad, konkreetsetes vormides pidevalt muutunud ja arenenud. Seoses sellega on teatud määral muutunud ka tootjate suhted tootmisvahenditega.

Kui kõneldakse riikliku sotsialistliku omanduse muutmisest kommunistlikuks omanduseks, siis ei mõisteta selle all mitte riikliku omanduse üldrahvaliku iseloomu kaotamist, vaid nimetatud seoste ja suhete konkreetse iseloomu muutumist.

Et need seosed ja suhted pole käesoleval ajal jõudnud veel kaugeltki oma kõrgeimale arenguastmele, selles on kerge veenduda, kui analüüsida näiteks kolhoositalurahva suhteid üldrahvaliku omandiga.

Tõsi küll, riiklik üldrahvalik omand kuulub juba praegu mitte ainult tööliklassile, vaid ka kolhoositalurahvale, sest vastasel juhul puuduks riiklikul omandusel üldrahvalik iseloom. Oma tööga võtab ka kolhoositalurahvas teatud määral osa uute väärtuste loomisest riiklikus majandussektoris ja seal loodud produkti jagamisest ning kasutab riiklikuks omandiks olevaid tootmisvahendeid.

Asjaolu, et kolhoositalurahvas on tihedamalt seotud eelkõige ikkagi kolhooslik-kooperatiivse omandusega, vajutab paratamatult omapärase pitseri kolhoositalurahva suhetele riiklike tootmisvahenditega. Kui töölise töö ühistootmises baseerub täielikult riiklikul omandusel, siis kolhoositootmi-

ne on riikliku omandusega seotud osaliselt, ainult niipalju, et tootmine toimub riiklikuks omandiks oleval maal ja riiklik majandussektor varustab kolhoose plaanipäraselt tootmisvahenditega.

Olulised erinevused on ka toodetud produkti jaotamisel. Kolhoosnike materaalsete vajaduste rahuldamise põhiliseks allikaks ei ole mitte üldrahvalik produkt nagu töolistel, vaid kolhooside ühismajapidamisest saadud produkt. Üldrahvaliku produkti jagamisest võtavad kolhoosnikud osa ainult sel määral, kui võrd nad kasutavad üldrahvalikuks omandiks olevaid ühiskondlikke tarbimisfonde.

Seega väljendab üldrahvalik riiklik omandus sotsialismi tingimustes klassisuhteid. Kuigi üldrahvalikku omandit moodustavate tootmisvahendite omanikuks on nii töölisklass kui ka kolhoositalurahvas, on töölisklass nende tootmisvahenditega tihedamalt seotud. See aga näitab, et tootmisvahendite ühistamise tase ei ole kogu ühiskonna ulatuses ühesugune.

Üleminek kommunismile on seotud klassierinevuste kaotamisega. Koos sellega kaob ka eri klasside erinev seos üldrahvaliku omandusega. Kolhoositalurahva osatähtsus üldrahvalikus tootmissektoris suureneb pidevalt, samuti kasvab üldrahvalikuks omandiks oleva produkti osa kolhoosnike materaalsete vajaduste rahuldamisel. Nende protsessidega kaasneb sotsialistliku omanduse kahe vormi järkjärguline kokkukulamine. Et kolhoositalurahva sidemed üldrahvaliku omandusega seetõttu märksa tihenevad, kujutab see protsess endast ühtlasi üldrahvalikuks omandiks olevate tootmisvahendite ühistamise taseme tõusu, sotsialistliku üldrahvaliku omanduse arenemise üht olulisemat momenti.

Tunduvalt peavad kommunismile ülemineku perioodil arenema ka üldrahvaliku majandussektori sisesed omandussuhted.

Materaalsete hüvede tootmine riiklikus üldrahvalikus tootmissektoris eeldab vastavat tootmissüsteemi, mis koosneb omavahel vastastikuste tootmisalaste sidemetega seotud ettevõtetest. Nendele ettevõtetele on üldrahvalikust tootmisvahendite fondist kinnistatud tootmise organiseerimiseks vajalikud tootmisvahendid, mille kasutamisel ettevõtetele on operatiiv-majanduslik iseseisvus.

Seoses sellega tekivad ühiskonna kui tootmisvahendite omaniku ja üksikute tootmiskollektiivide vahel teatud suhted, mille iseloomust sõltub tootmisvahendite ühistamise aste antud konkreetsetel ajaloolisel momendil.

Neid suhteid iseloomustavaks oluliseks momendiks tuleb ühelt poolt lugeda seda, kuivõrd iga tootmiskollektiivi huvid langevad kokku ühiskonna kui terviku huvidega ning teiselt poolt kollektiivi iga liikme huvidega. Huvide kokkulangevus tähistaks ühiskonnaliikmete täieliku võrdsuse saavutamist tootmisvahendite omastamisel ja tootmisvahendite ühistamise kõrgeima astmeni jõudmist.

Kommunistlikele tootmissuhetele vastavast tootmisvahendite ühistamise tasemest ning ühtse kommunistliku omanduse kujunemisest ei saa rääkida seni, kuni kõikide kollektiivide eesmärgid ei leia ühises punktis konkreetset kinnitust. Valitseb üksikute tootmiskollektiivide huvide eraldatus, mis tingib nende tegevuse teatud eraldatuse, vaatamata sellele, et see tegevus tugineb tootmisvahendite üldrahvalikule omandusele.

Majanduslikud suhted riiklike tootmisettevõtete kollektiivide ja kogu ühiskonna kui terviku vahel ei taga tänapäeval veel alati ühiskonna kui terviku, ettevõtte kollektiivi ja iga töötaja huvide täielikku kooskõla.

Sellise kooskõla olemasolu eeldab ühiskonnaliikmete täielikku võrdsust nii tootmisvahendite praktilisel kasutamisel kui ka toodetud produkti omastamisel. Sotsialismi tingimustes on saavutatud alles selle võrdsuse esimene staadium, kus majanduslik võrdsus tähendab peamiselt inimeste vabastamist eksploateerimisest ning võrdset õigust saada võrdse töö eest võrdset tasu. Ühiskonnaliikmete majanduslik võrdsus on siin piiratud ja mittetäielik nii tootmisvahenditele praktilisel juurdepääsul kui ka üldrahvalike omandussuhete alusel toodetud produktide jaotamisel.

See ebavõrdsus, mille objektiivseks algpõhjuseks on tootlike jõudude mitteküllaldane arengutase, on käesoleval perioodil lahutamatu seotud üksikute tootmisettevõtete majandusliku eraldatusega riiklikus majandussektoris.

Eraldatuse likvideerimine mõjaks ühiskondliku tootmisprotsessi arenemisele praegustes tingimustes kahjulikult, sest eraldatusega on seotud sotsialismi majandusseaduste toime mehhanismi lahutamatuks koostisosaks oleva isemajandamise printsiibi rakendamine tootmises.

Seoses muutustega, mis leiavad aset majandusseaduste toime objektiivses mehhanismis ühiskonna üleminekul kommunismi kõrgemasse faasi, on see eraldatus määratud kadumisele.

Eraldatuse ja ebavõrdsuse ületamiseks peavad ettevõtete kollektiivid oma tootmistegevuses üha enam ühtseks tervikuks kokku sulama. Ühtsulamine toob kaasa tootmisvahendite ühistamise astme tõusu üldrahvalikus majandussektoris ja viib lõpptulemusena majandusliku võrdsuseni. See tähendab tootmise plaanipärast organiseerimist kogu ühiskonna ulatuses ja ühiskonna arvel ühiskonna kõigi liikmete täieliku heaolu ning igakülgse arenemise huvides.

Tootmisvahendite ühistamise aste on seda kõrgem, mida arvukamate kollektiivide ja inimeste töö toodetavasse produkti koondub. Seejuures peab iga tooteühiku valmistamiseks kulutatud töö hulk tööviljakuse tõttu vähenema.

Ühistamise astme tõus on seotud üksikute tootmiskollektiivide poolt hõlmatud töötajate hulga suurenemisega, s.o. tootmise kontsentreerimisega ja tsentraliseerimisega.

Käesoleval ajal on tootmise kontsentratsiooni tase NSV Liidus suhteliselt kõrge. 13,7% kõigist tööstuse põhifondidest on suurte, enam kui 10 000 töötajaga ettevõtete valduses, kusjuures need ettevõtted annavad 10,4% meie maa tööstustoodangust.

Kuid edaspidi on tootmise kontsentreerimisel veel palju ära teha. Seda tõendab asjaolu, et suhteliselt väikeste, alla 200 töölisega ettevõtete arv on veel küllaltki suur. Sellised ettevõtted moodustavad 55,9% kõikidest tööstusettevõtetest, kuid annavad samal ajal ainult 12% kogu tööstustoodangust.

Põhimõtteliselt on tootmise kontsentreerimisel muidugi oma piirid, sest üksikute ettevõtete liigne paisutamine muudaks nad raskesti juhitavaks ja kutsuks esile disproporsioone tootlike jõudude paigutuses.

Tootmise ja tootmisvahendite ühistamise taset on aga võimalik tõsta ka ettevõtete tsentraliseerimise teel. Tsentraliseerimise puhul säilitavad ettevõtted üldiselt iseisvuse. Samal ajal allutatakse nad aga paljudes küsimustes ühtsele juhtimisele, et tagada nende vahel püsivad ja majanduslikult efektiivsed tootmisalased sidemed. Sedalaadi tsentraliseerimisele pannakse rõhku Saksa Demokraatlikus Vabariigis, Tšehhoslovakkias jt. sotsialismimaades.

NSV Liidus on tsentraliseerimine toimunud peamiselt samasse tööstusharusse kuuluvate väikeettevõtete ühendamisenä üheks ettevõtteks või tootmiskoondiseks.

Esimeseks tootmiskoondiseks meie maal oli Ivovi majanduspiirkonnas 1962. aastal loodud jalatsite tootmiskoondis "Progress", mille koosseisu lülitati 5 ettevõtet.

Eesti NSV-s on käesolevaks ajaks loodud kaks tootmiskoondist - naha ja jalatsite tootmiskoondis "Kommunaar" ning tarbekeemia tootmiskoondis "Flora".

Tootmiskoondiste tegevuse analüüs näitab, et nende loomine on mitte ainult tähtsaks sammuks tootmissuhete täiustamisel, vaid avaldab positiivset mõju ka ühiskondliku tootmise efektiivsuse tõusule.

Näiteks suurenes toodangu maht tootmiskoondises "Kommunaar" esimese kolme tegevusaasta jooksul ligi 1,3-kordseks. Tunduvalt paranes toodangu kvaliteet. I sordi toodangu erikaal kasvas nende aastatega 85,3%-lt 91,4%-le. Kui enne tootmiskoondise moodustamist oli sordilisuse alandamiseks reklamatsioonid toodangu kohta 0,43%, siis koondises vähenes see 1964. aastaks 0,25%-ni.

Uute tootmiskoondiste loomise võimalused on vabariigis suured, sest meil on valitsevateks ikka veel suhteliselt väikesed, vähese töötajate arvuga ettevõtted. Alla 300 töötajaga ettevõtted moodustavad käesoleval ajal ligikaudu 2/3 kõikide tööstusettevõtete arvust. Et samalaadse profiiliga väi-

keetevõtted asuvad valdavalt erinevates asustatud punktides, on tootmise ja tootmisvahendite ühistamise taseme tõstmine praktiliselt võimalik nende tsentraliseerimise teel. See loob eeldused tootmise paremaks korraldamiseks ning avab tee tootmise efektiivsuse tõusule ja sotsialistlike omandussuhete edasiarenemisele.

Tootmise kontsentreerimisel põllumajanduses on tööstusega võrreldes teatud iseärasused, mis on tingitud sellest, et põllumajanduslik tootmine on lahutamatu seotud eriliigilise tootmisvahendi - maaga.

Nii ühiskond kui ka majand on huvitatud põllumajandussaaduste tootmisest suurtes kogustes, sest see võimaldab toota odavamalt ja lihtsustada toodangu realiseerimist. Seetõttu on meie maa sovhoosides ja teistes riiklikes põllumajandusettevõtetes tootmise kontsentreerimine viimastel aastatel järjekindlalt süvenenud. Nii on NSV Liidu sovhooside keskmine külvipind suurenenud 24900 hektarilt 1958. aastal 27200 hektarini 1964. aastal. Keskmine töötajate arv ühes sovhoosis on samal ajavahemikul suurenenud 639-lt 721-ni, traktorite arv (15-hobujõulises arvestuses) 90-lt 121-ni.

Tabel 1

Tootmise kontsentreerimise süvenemine
Eesti NSV sovhoositootmises

Aasta	Keskmiselt ühes sovhoosis			
	Maa üldpind- ala (tuh. ha)	Põllumaj. maa (tuh. ha)	Aasta keskmise traktorite arv	Traktorite arv (15-hj arvestuses)
1950	0,89	0,70	98	4,6
1960	5,36	3,59	304	25,8
1964	5,46	3,78	304	35,0

Tabelist 1 nähtub, et tootmise kontsentreerimine süvenes Eesti NSV põllumajanduse riiklikus sektoris ulatuslikult aastail 1950-1960. Pärast seda on kontsentreerimise tempo tunduvalt langenud, kuigi majandite keskmise suuruse poolest jäävad Eesti NSV sovhoosid veel Nõukogude Liidu keskmisest näitajatest märgatavalt maha.

See on tingitud sellest, et põllumajanduslikus tootmises sõltub kontsentratsioonist optimaalne tase suurel määral looduslikest ning muudest kohalikest iseärasustest. Need määravad piiri, milleni on otstarbekohane majandeid suurendada, ilma et selle all kannataks nende juhtimine.

Uurimised näitavad, et vabariigi tingimusi arvestades peaks majandi perspektiivseks optimaalseks suuruseks kujunema 5000 - 9000 ha üldpinda, sellest 3000 - 6500 ha põllumajanduslikku maad. Seega ei ole praegu veel jõutud riiklike majandite optimaalse suuruseni.

Sellest hoolimata on käesoleval ajal otstarbekohane suurendada ainult neid sovhoose, mis piirnevad mõne teise sovhoosi või muu riikliku majandiga. Kui aga sovhoosi ümbritsevad kolhooside kasutuses olevad maad, pole sovhoosi liitmine mõne teise, eemal asuva riikliku majandiga otstarbekas, sest tekib killustatud ja raskesti juhitav suurmajand. Juba praegu on ligikaudu pooled vabariigi sovhoosid suuremal või vähemal määral territoriaalselt killustatud, mis raskendab neis tootmise organiseerimist.

Tootmiskollektiivide ühtesulamine üheks terviklikuks tootjaks ja sellega kaasnev üldrahvaliku omanduse ühistamise astme tõus areneb ka ühiskondliku tööjaotuse süvenemise suunas. See avaldub tootmise spetsialiseerimises ning sellega kaasnevas kooperaerimises ja kombineerimises. Mida enam tootmiskollektiivide vahelised seosed ühiskondliku tööjaotuse alusel süvenevad, seda enam kaob tootmiskollektiivide eraldatus tootmisvahendite kasutamisel ja tootmissaaduste omastamisel.

Seda ei tule aga mõista nii, nagu peaks tootmise spetsialiseerimine ja kooperaerimine ning sellest tulenev omandussuhete arenemine olema eesmärgiks omaette, mida tuleb süvendada, arvestamata sellega kaasnevat ökonoomilisi näitajaid.

Kui kooperaerimissidemed kujunevad näiteks üksteisest kaugel asuvate ettevõtete vahel, koondub toodetavasse produkti suurema arvu inimeste töö, mis formaalselt on omandussuhete arengus sammuks edasi. Kui aga seejuures suurte transpordikulude tõttu toodete omahind ei lange, vaid hoopis

tõuseb ning seega ühiskondliku tootmise efektiivsus väheneb, ei saa sellist koopereerimist tootlike jõudude ja omandussuhete arenemise seisukohalt positiivseks pidada.

Teiste tegurite kõrval tuleb koopereerimise ja järelikult ka spetsialiseerimise optimaalse taseme määramisel tingimata silmas pidada transpordi kaugust. Arvestused näitavad, et kaupade veokulude alandamine 1% võrra vähendab rahvamajanduse kulutusi 10 miljoni rubla võrra aastas.

Riikliku üldrahvaliku omanduse arengus on tähtis koht ka rahvamajanduse juhtimise süsteemi täiustamisel, eriti aga juhtimise demokraatlike printsiipide süvendamisel.

Tootmisvahendite sotsialistlik üldrahvalik omandus, hoolimata sellest, et omanikuks on rahvas tervikuna, ei taga veel ühiskonna iga liikme täielikku võrdsust tootmisvahendite kasutamisel ja toodetud produkti jaotamisel. See ei tähenda, et ühiskonnaliikmed ei saa tootmisvahendite käsutamisest osa võtta. Seda võib iga kodanik, kui mitte otseselt, siis valitavate riigiorganite ja kohalike majandusorganite kaudu ning mitmesugusel viisil tootmisettevõtete juhtimisest osavõtu teel.

Igal ühiskonnaliikmel on õigus kontrollida, kuidas ja kui otstarbekalt üldrahvalikuks omandiks olevaid tootmisvahendeid kasutatakse. Mida täiuslikum ja otstarbekohasem on tootmise juhtimise süsteem, seda täielikumalt ja ulatuslikumalt on ühiskonnaliikmetel võimalus oma õigusi realiseerida ja tootmisprotsessi juhtimisse ning üldrahvaliku omanduse kasutamisse sekkuda.

Mida rohkem ühiskonnaliikmeid tootmise juhtimisest ja organiseerimisest osa võtab ning mida ulatuslikumalt see tootmist haarab, seda enam süveneb ja juurdub praktikasse riikliku sotsialistliku omanduse üldrahvalik olemus, tõuseb tema ühistamise tase. See aga tähendab, et sotsialistlik üldrahvalik omandus läheneb kommunistlikule üldrahvalikule omandusele.

Eeltoodust kokkuvõtet tehes võime öelda, et riiklik sotsialistlik omandus pole muutumatu omandusvorm, mis on saavutanud juba kõrgeima arengutaseme, vaid peab kommunistlikuks

omanduseks ülekasvamisel veel ulatuslikult arenema. Seejuures väljendub riikliku üldrahvaliku omanduse arenemine tema kvantitatiivses kasvus ja selle baasil toimivas kvalitatiivses täiustumises.

Kvalitatiivne täiustumine tähendab üldrahvaliku omanduse ühistamise taseme tõusu, mis toimub omakorda kahes suunas - laiuti (riikidevahelise sotsialistliku omanduse kujunemine) ja sügavuti (üldrahvaliku omanduse muutumine tootmisvahendite ainuvalitsevaks omandusvormiks, tootmise kontsentreerimine ja ühiskondliku tööjaotuse arenemine ning tootmise juhtimise süsteemi täiustamine).

3. KOLHOOSLIK-KOOPERATIIVSE OMANDUSE ARENEMINE

Et teed, mida mööda tööliklass ja talurahvas jõudsid sotsialismini, teineteisest erinevad, siis kujunes välja jaek-
sisteerib ka tänapäeval meie ühiskonnas üldrahvaliku oman-
duse kõrval tootmisvahendite grupiline, kolhooslik-koope-
ratiivne omandus.

Juba marksistliku majandusõpetuse rajajad pidasid sil-
mas, et kooperatiivset põllumajanduslikku tootmist tuleb
vaadelda kui ajutist tootmisvormi kapitalismilt kommunismile
üleminekul. Fr. Engels kirjutab: "Et üleminekul kommunistli-
kule majandusele tuleb meil v a h e l ü l i n a (minu sõ-
rendus - K.K.) ulatuslikult kasutada kooperatiivset tootmist,
selles pole Marx ega mina kunagi kahelnud."¹

(Marksismi klassikud ei võinud aga ette näha neid konk-
reetseid teid, mida mööda toimub kolhooslik-kooperatiivse
omandusvormi edasiarenemine, tema lähenemine üldrahvalikule
omandusele ja viimasega ühtesulamine.) Ainult võitnud kolhoo-
sikorra tingimustes ja meie maa kolhooslik-kooperatiivse üles-
ehitustöö praktilistele kogemustele toetudes osutus see või-
malikuks.

Sotsialistliku omanduse kahe vormi lähenemise teid puu-
datavale küsimusele püüdis lahendust leida Stalin oma töös

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. XXVII, стр. 524.

"Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus". Lähtudes vales eeldusest, mille järgi kolhooside omandiks on vaid nende toodang, mitte aga tootmisvahendid, jõudis ta ebaõigele järeldusele, et kolhooslik-kooperatiivse omandusvormi täiustamine peab toimuma ringlussfääri kaudu kaubaringluse asendamise teel produktide otsese vahetamise süsteemiga.

Et ringlusprotsessi iseloom sõltub tootmisprotsessi iseloomust, peitub küsimuse tegelik lahendus eelkõige tootmis-, mitte aga ringlussfääris.

Sotsialistliku omanduse mõlemad vormid on oma sotsiaal-majanduslikult olemuselt ühetüübilised ja kõik nendevahelised erinevused on tingitud sellest, et riiklikku üldrahvalikku majandussektorit iseloomustab töö ja tootmisvahendite kõrgem ühistamise tase kui kolhooslik-kooperatiivset omandust.

Seega moodustavad ka kolhooslik-kooperatiivse omanduse arenemise peamise sisu temas toimuvad kvalitatiivsed muutused, mis avalduvad kolhooslik-kooperatiivse omanduse ühistamise taseme tõus. Kvalitatiivsete muutuste iseloom erineb mõnevõrra riikliku üldrahvaliku omanduse kvalitatiivsest arenemisest. Kui riikliku omanduse osas on käesoleval ajal esiplaanil ühistamise astme tõus, siis kolhooslik-kooperatiivse omanduse arenemist iseloomustab eelkõige ühistamise ulatuse kasv. See ei tähenda muidugi, et samal ajal ei tõuseks ka kolhooslik-kooperatiivses omanduses olevate tootmisvahendite ühistamise aste.

Nagu üldrahvaliku omanduse puhul, on ka kolhooslik-kooperatiivse omanduse kvalitatiivse arenemise aluseks kvantitatiivne kasv ja täiustamine, mis avaldub eelkõige kolhooside jagamatute fondide kasvus.

Võrdlusandmed näitavad, et kolhooside jagamatud fondid on viimaste aastate jooksul tunduvalt kasvanud. Kui 1953. aastal moodustasid NSV Liidu kolhooside jagamatud fondid 6,98 miljardit rubla, siis 1958. aastal ulatus see summa 20,3 miljardi ja 1964. aastal juba 31,8 miljardi rublani.

Kolhooside jagamatute fondide nii ulatusliku kasvu peamiseks allikaks on üha laienev sotsialistliku akumulatsiooni protsess.

Kui kolhoosikorra algpäevil moodustasid kolhooside jagamatute fondide väärtuse peamiselt kolhoosiliikmete ühistatud vara väärtus ja sisseastumismaksud, siis käesoleval ajal moodustavad need ainult 3% jagamatute fondide väärtusest. Järjekindlalt suureneb aga kolhooside rahalistest sissetulekutest tehtavate eraldiste osatähtsus. 1953. aastal eraldasid kolhoosid oma rahalistest sissetulekutest jagamatutesse fondidesse 1 miljard rubla, 1964. aastal juba 3,6 miljardit rubla.

On iseloomulik, et eraldiste kasv ei toimu mitte tarbimisfondi arvel, sest eraldiste protsent ei suurene, vaid kolhooside ühistootmise tugevnemisega kaasnenud rahaliste sissetulekute pideva suurenemise varal.

NSV Liidu kolhooside rahaliste sissetulekute üldsumma, mis 1953. aastal moodustas 4,96 miljardit rubla, suurenes 1958. aastal 13,2 miljardi rublani ja moodustas 1964. a. lõpul juba 17,9 miljardit rubla. Rahalistest sissetulekutest jagamatutesse fondidesse tehtud eraldiste keskmine protsent pole aga samal ajal oluliselt muutunud. 1953. aastal oli see 22,4%, 1958. aastal 23%, 1962. aastal 22,2% ja 1964. aastal 21%.

Viimastel aastatel on mitmekordistunud ka Eesti NSV kolhooside rahalised sissetulekud. 1953. aastal moodustasid need iga kolhoosipere kohta 282 rubla, 1958. aastal 749 rubla ja 1964. aastal 1605 rubla.

Rahaliste sissetulekute ulatuslik kasv on võimaldanud järjekindlalt suurendada jagamatuid fonde. Vabariigi kolhooside jagamatute fondide kogusumma, mis moodustas 1953. aastal 42,9 miljonit rubla, kasvas 1964. a. lõpuks 331 miljoni rublani.

Kolhooside jagamatute fondide kasvu üheks allikaks on kolhoosnike otsesed töömahutused majapidamishoonete püstitamiseks, kolhoosi ühiskarja juurdekasv jt. Kõigile neile on aga iseloomulik see, et nad on lahutamatult seotud kolhooside ühismajapidamise arenemise ja tugevnemisega.

Üheaegselt kolhooside jagamatute fondide kvantitatiivse kasvuga muutub ja areneb nende struktuur. Struktuurilistest muutustest on kõige iseloomulikumaks põllumajandustehnika osatähtsuse järjekindel tõus.

Kui 1955. aastal moodustasid traktorid, mootorid ja põllumajandusmasinad NSV Liidu kolhooside põhifondidest (jagamatu fondide peamine koostisosa kolhoosides) vaid 6,4%, siis 1962. aastal oli põllumajandustehnika osatähtsus tõusnud 15 protsendini. Eriti järsk tõus toimus pärast masina-traktorijaamade reorganiseerimist 1958. aastal.

Põllumajandustehnika osatähtsuse suurenemise mõju mehhaniseerimise tasemele Eesti NSV kolhoosides iseloomustab tabel 2.

Tabel 2

Põhiliste tööde mehhaniseerimine Eesti NSV kolhoosides
(protsentides tööde üldmahust)

	1950	1958	1964
Küünd	38	97	100
Teraviljakülv	5	88	100
Kartulipanek	2	22	37
Teravilja koristamine (kombainiga)	1	51	97
Kartulivõtmine (masinaga)	0,2	37	93
Heinaniitmine	0,1	22	57
Masinalüps	-	4	72

Kolhoositootmise ulatuslik mehhaniseerimine kutsub esile tööviljakuse tõusu ja tootmise ühistamise astme suurenemise. Ühtlasi lähendab see protsess kolhooside jagamatuid fonde oma struktuuri poolest järk-järgult riiklike ettevõtete tootmisfondidele.

Kolhooside jagamatud fondid on riiklike ettevõtete tootmisfondidele lähedased ka oma sotsiaalselt olemuselt. Nad arenevad kogu rahva kollektiivse töö baasil, nende kasvu ja arenemise allikaks on sotsialistlik akumulatsioon ning nad teenivad riiklike ettevõtete tootmisfondidega ühist lõppeesmärki - ühiskondliku tootmise laiendamist ja selle alusel ühiskonnaliikmete materiaalse heaolu tõstmist.

Sellest oleks aga ebaõige järeldada, et jagamatud fondid ei kujuta enam kolhooside grupilist omandust, vaid on ju-

ba muutunud üldrahvalikuks omandiks. Kolhoosid on jagamatute fondide omanikeks, kuigi õiguslikus korras on kehtestatud nende jaotamise keeld.

Nii riigil kui ka teistel kolhoosidel, ettevõtetel ja organisatsioonidel ei ole õigust käsutada kolhooside jagamatuid фонде. See õigus on ainult antud kolhoosil. Jagamatute fondide jaotamise keeld ei piira kolhooside omandiõigust, vaid aitab kaasa kolhooslik-kooperatiivse omanduse kaitsesele ja maksimaalsele tugevdamisele.

Seega ei kujuta kolhooside jagamatud fondid veel üldrahvalikku omandust, kuid sotsiaal-majanduslikult olemuselt on nad viimasele lähemal kui kolhooslik-kooperatiivse omanduse ülejäänud osad. Seetõttu soodustab kolhooside jagamatute fondide arenemine kolhooslik-kooperatiivse omanduse lähenemist üldrahvalikule omandusele.

Kolhooside jagamatute fondide kasv ja selle baasil toimuv ühismajapidamise tugevnemine loob eeldused kolhoosisestest omandussuhete täiustamiseks kolhoosnike isikliku abimajapidamise väljasuremise teel.

Kollektiviseerimise perioodil oli kolhoosnike isikliku abimajapidamise säilitamine paratamatu, seda tingisid nii majanduslikud kui ka poliitilised tegurid. Tuli arvestada seda, et kollektiivmajanditesse ühinenud talupojad olid endised väiketootjad, kelle täielik ilmajätmine isiklikust majapidamisest oleks võinud kahjustada tööliklassi ja talurahva liidu kindlustamise huve.

Majanduslikud tegurid väljendusid eelkõige selles, et eksisteerimise algperioodil kujutas enamik kolhoose väikesi talupoegade tootmisühendusi, kus tööviljakus oli ühistootmises madal ja tootmise maht suhteliselt väike, mistõttu kolhoosnike materiaalseid vajadusi oli raske rahuldada ühistootmise arvel. Isiklikust abimajapidamisest saadud toodang etendas sel perioodil kolhoosnike vajaduste rahuldamisel olulist osa.

Kolhoositootmise kontsentreerimise ja materiaal-tehnilise baasi tugevnemise tulemusena hakkab kolhoositootmise kõikides harudes ühismajapidamine üha suuremat erikaalu omandama. See loob järk-järgult üha täielikumad majandus-

likud eeldused kolhoosnike isikliku abimajapidamise osatähtsuse vähendamiseks ja lõpptulemusena selle väljasuremiseks. "Teataval etapil," öeldakse NLKP programmis, "jõuab kolhooside ühismajapidamine sellisele arengutasemele, et saab võimalikuks selle ressursside arvel täielikult rahuldada kolhoosnike vajadused. Sel alusel kaob järk-järgult isikliku majapidamise majanduslik otstarve."¹

Tabel 3

Isiklike majapidamiste osa NSV Liidu põllumajandussaaduste kogu- ja kaubatoodangus (protsentides toodangu hulgast)

Toodangu liik	Kogutoodang			Kaubatoodang		
	1950	1958	1964	1950	1958	1964
Teravili	7	2	1	2	-	-
Kartul	73	66	60	61	49	44
Köögivilid	44	45	39	24	15	11
Liha	67	52	42	47	27	20
Piim	75	53	42	50	16	8
Munad	89	85	73	74	61	43

Tabelis 3 nähtub, et isiklikes abimajapidamistes toodetud produktide osatähtsus on pidevalt vähenenud nii põllumajandussaaduste kogu- kui ka kaubatoodangus. See on tingitud ühelt poolt toodangu hulga suurenemisest ühistootmises ja teiselt poolt tootmise mahu absoluutsest vähenemisest isiklikes abimajapidamistes. Kui näiteks aastail 1958-1964 suurenes kolhooside kogutoodang 18%, siis isiklike abimajapidamiste toodang vähenes samal ajal 8%.

Isiklike abimajandite toodangu vähenemist põhjustavad peamiselt kaks asjaolu. Esiteks on paljudes kolhoosides saavutatud selliseid tulemusi, mis võimaldavad kolhoosiliikmete vajadused rahuldada täielikult ühistootmise arvel. See loob isiklike abimajapidamiste väljasuremiseks objektiivsed eeldused. Praktika on näidanud, et sellistes kolhoosides loobu-

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk. 77.

vad kolhoosnikud ise isiklikest abimajapidamistest, sest majanduslikud tegurid, mille pärast kolhoosnikud isiklike abimajapidamisi seni pidasid, on kadunud. Et kogu tootmine tugineb järjest rohkem ühiskondlikule omandusele, kujutab isiklike abimajapidamiste väljasuremine endast objektiivset seaduspärast protsessi, mis aitab kaasa tootmisvahendite ühistamise astme tõusule kolhooslik-kooperatiivses sektoris.

Teiseks tingis kolhoosnikute isiklike abimajapidamiste toodangu vähenemise ka teatud subjektivistlik lähenemine isiklike abimajapidamiste probleemidele. See väljendus ühistootmises saavutatud tulemuste ülehindamises. Seetõttu kehtestati viimastel aastatel isiklike abimajapidamiste kohta mõningad põhjendamatud administratiivsed kitsendused, ehkki majanduslikud eeldused ei olnud selleks veel küpsed. Nüüd on need kitsendused tühistatud.

Tuleb alati silmas pidada, et kolhoosnikute isiklike abimajapidamiste väljasuremise protsessi ei tohi administratiivsel teel kiirendada. See peab toimuma vabatahtlikkuse alusel ning kolhoosnikute materiaalse huvitatuse printsiipidest range kinnipidamise korras. On vaja hoolikalt tundma õppida ja arvestada iga kolhoosi konkreetseid tingimusi ja iseärasusi. Enamikes kolhoosides puuduvad tänapäeval veel tingimused isiklike abimajapidamiste väljasuremiseks. Edaspidi peavad need tingimused kujunema eelkõige kolhoosnikute ühismajapidamisest saadavate sissetulekute järjekindla suurendamise baasil. Käesoleval ajal toimub see protsess kiires tempos. Eesti NSV kolhoosnikute sissetulekud ühismajapidamisest suurenesid näiteks ainuüksi 1965. aastal 30% võrra. 1965. aastal moodustas keskmine töötasu ühe inimtööpäeva kohta vabariigi kolhoosides 3 rbl. 46 kop., koos preemiafondist makstava tasuga aga 3 rbl. 70 kop., mis on kaks korda rohkem kui 1958. aastal. Alanud viisaastaku jooksul peavad kolhoosnikute rahalised ja naturaalsissetulekud ühismajapidamisest suurenema keskmiselt 35-40%.

Kolhooside tootmisbaasi tugevnemine ja sellega kaasnev tootmisprotsessi iseloomu muutumine laiendab ka kolhooslik-kooperatiivse omanduse ühistamise ulatust. See avaldub kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete arenemises ja grupilise omanduse läbipõimumises üldrahvaliku omandusega.

Kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete arenemisel tekib kolhooside vahel üha rohkem tootmisalaseid ja ka mittetootmisalaseid majanduslikke sidemeid.

Ühel kolhoosil ei jätku tavaliselt kaasaja nõuetele vastavate remonditöökodade, ehitusorganisatsioonide jms. loomiseks vahendeid. Isegi siis, kui mõnes kolhoosis suudetakse need luua, osutuvad nad majanduslikult ebatasuvaks, sest ühe kolhoosi raames pole võimalik nende tootmisvõimsusi täielikult kasutada.

Järelikult peitub probleemi lahendus mitme kolhoosi jõudude ühendamises tootmise kõrgemat kontsentreerimistaset nõudvate majandusharude arendamisel.

Seoses sellega soovitas NLKP Keskkomitee 1955.a. jaanuaripleenum kolhoosidel hakata laialdaselt arendama majanduslikke sidemeid majandite vahel.

See ettepanek leidis ulatuslikku rakendamist. 1965.a. algul oli juba 3104 kolhoosidevahelist tootmiskoondist, organisatsiooni ja ettevõtet. Nende arv suureneb järjekindlalt aastast aastasse. Et paljud kolhoosid on üheaegselt mitme organisatsiooni või ettevõtte osanikeks, ületab kolhoosidevaheliste tootmiskoondiste, organisatsioonide ja ettevõtete osanike koguarv käesoleval ajal kolhooside koguarvu meie maal. 1965.a. algul oli NSV Liidus 38300 kolhoosi, kolhoosidevaheliste ettevõtete ja organisatsioonide osanike koguarv aga samal ajal oli 46300.

Ligi 80% kõigist NSV Liidu kolhoosidevahelistest tootmiskoondistest, ettevõtetest ja organisatsioonidest on spetsialiseeritud koondised, mis hõlmavad ainult üht tootmisharu. See tõendab, et majanditevaheliste tootmisalaste sidemete arendamine lahendab teataval määral ka tootmise spetsialiseerimise probleeme.

Spetsialiseeritud koondiste hulgas on esikohal kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid. 1965.a. algul ulatus nende arv 1255-ni. Peale selle töötab NSV Liidus 603 kolhoosidevahelist haudejaama ja linnufarmi, 182 nuumapunkti, 142 kolhoosidevahelist elektrijaama jne.

Eesti NSV-s olid esimesteks kolhoosidevahelisteks organisatsioonideks kollektiviseerimise algpäevil loodud kolhoosidevahelised elektrijaamad Leevakul, Saesaarel, Paunkülas jm. Kolhoosidevahelised tootmissidemed hakkasid meie vabariigis jõudsasti arenema pärast 1955. aastat, kusjuures eriti intensiivselt toimus kolhoosidevaheliste ehitusorganisatsioonide loomine. Esimeseks selletaoliseks organisatsiooniks oli Keila Kolhoosidevaheline Ehitusnõukogu, millele järgnesid kolhoosidevahelised ehituskontorid Loksal, Tõrvas ja Elvas. Praegu on vabariigis 13 kolhoosidevahelist ehitusorganisatsiooni. Nende töö paremaks organiseerimiseks ja koordineerimiseks loodi 1962. aastal Vabariiklik Kolhoosidevaheline Ehitusorganisatsioonide Nõukogu.

Olemasolevad kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid kujutavad endast kaasaegse ehitustehnikaga varustatud spetsialiseeritud ehitustevõtteid, mis rakendavad edukalt uusi progressiivseid ehitusmeetodeid ja teevad ehitustöid küllaltki suures mahus.

1965. aastal tegid vabariigi kolhoosidevahelised ehitusorganisatsioonid töid kokku 14,6 milj. rubla ulatuses, sealhulgas ehitati elumaju, kus elamispinda on 20600 m², remonditöökodasid, mille kasulik pind on ligi 10000 m², loomalaudasid 11600 loomale jne.

Käesoleval ajal vabariigis tegutseva 22 kolhoosidevahelise koondise hulgas on peale ehitusorganisatsioonide 2 jõudluskontrolli laboratooriumi, 1 elektrijaam, 1 põllutöömashinate remonditehas jne. Osanike üldarv ulatub nendes juba 635-ni, sest ka meie vabariigis on mõned kolhoosid üheaegselt mitmes koondises osanikuks.

Kolhoosidevahelised majanduslikud sidemed arenevad ka mittetootmissfääris. Kolhoosid rajavad ühiselt mitmesuguseid sotsiaal-kultuurilisi ja elukondlikke asutusi ning võtavad ühiselt osa nende ülalpidamisest.

Sedalaadi asutusi on loodud ka Eesti NSV-s. 1961. aastal avati Narva-Jõesuus kolhoosidevaheline puhkekodu. Kõigil puhkekodu liikmeks olevate kolhooside ja kooperatiivsete organisatsioonide töötajatel on õigus kasutada puhkekodu oma puhkuseaja veetmiseks. Vabariigis tegutseb kolm vanade ja töö-

võimetute kolhoosnikute kodu, mis asuvad Viljandi, Tartu ja Kingissepa rajoonis. 1965. aastal rajati Hiiumaa rajoonis kolhoosidevaheline lastepäevakodu, mille osanikuks on 6 kolhoosi.

Kolhoosidevaheliste majanduslike sidemete tekkimine on kolhooslik-kooperatiivse omanduse arenemises sammuks edasi, sest grupiline omandusvorm väljub üksikute kolhooside raamest. See ei tähenda aga sugugi, nagu ei oleks kolhoosidevahelised ettevõtted kolhooslik-kooperatiivseks omanduseks. Omandusvorm ei ole muutunud. Kolhoosidevahelised koondised ja organisatsioonid moodustavad kolhooslik-kooperatiivsest omandusest vaid kõrgema ühistamise tasemega osa, mida iseloomustab suurem ühistamise ulatus kui üksikutele kolhoosidele kuuluva vara korral.

Ühtse kommunistliku omandusvormi kujunemisel ei teki majanduslikud sidemed mitte ainult kolhooside, vaid ka kolhooslik-kooperatiivse ja üldrahvaliku majandussektori vahel. See toimub peamiselt põllumajanduse elektrifitseerimise ja mehhaniseerimise ning põllumajandusliku töö ratsionaalsema organiseerimise alusel.

Kahe omandivormi elementide omapärane kokkusulamine avaldub kolhoosidevaheliste ja riiklike elektrijaamade ühendamises ühtseks energiasüsteemiks. Sotsialistliku omanduse kahe vormi vahelised piirid säilivad ainult kulutatud vahendite bilansilise arvestuse ja ühtse energiasüsteemi üksikute objektide kasutamise üle teostatava kontrolli osas.

Kolhooslik-kooperatiivse omanduse läbipõimumist üldrahvaliku omandusega iseloomustab kujukalt ka kolhooside ja üldrahvalike vahendite ühendamine maaparandustöödel. Kolhooside kasutuses olevatel maadel tehtavate maaparandustööde projekteerimine, eesvoolude ja magistraalveejuhtmete ehitamine toimub juba pikemat aega üldrahvalike vahenditega. Detailkuivendusvõrgu rajamise kulud jagunesid kuni viimase ajani kolhooside ja riigi vahel võrdselt. Pärast NLKP Keskkomitee 1965. a. märtsipleenumit toimub ka detailkuivendus täielikult üldrahvalike vahendite arvel.

Mõned kolhoosid ja sovhoosid praktiseerivad ühiste tootmisettevõtete loomist. Leningradi oblastis töötab näi-

teks Volossovski kolhooside- ja sovhoosidevaheline turbatootmise koondis, mille osanikuks on 17 kolhoosi ja 13 sovhoosi. Mitmed Krimmi oblasti kolhoosid ja sovhoosid ehitasid ühiste jõududega suure tsemenditehase.

Kolhooside ja riiklike vahenditega püstitatakse ka ühiseid mittetootlikke objekte. Sel viisil ehitatakse koolimaju, tervishoiuasutusi jne. Nii näiteks valmis 1963.a. sügiseks Retla 8-klassilisele koolile igati kaasaegne ja nõuetekohane koolihoone, mis ehitati Paide rajooni "Estonia" kolhoosi ja riigi vahendite arvel.

Sotsialistlik riik finantseerib kolhooslik-kooperatiivses sektoris üha suuremas ulatuses mitmesuguseid sotsiaalkultuurilisi üritusi. Oluliseks sammuks selles suunas oli üleminek kolhoosnikute sotsiaalhoolduse riiklikule süsteemile. Kui 1963. aastal maksid kolhoosnikutele pensioni veidi üle 70% vabariigi kolhoosidest, siis 1965. aastal kehtestatud riiklike pensionide maksmise süsteem haarab kõiki kolhoose. Uue pensioniseaduse tulemusena kasvas pensionäride arv vabariigi kolhoosides üle 2,6 korra, pensioni keskmine suurus aga rohkem kui 3-kordseks. Üldse sai 1965. aastal kolhoosnikute sotsiaalkindlustuse tsentraliseeritud üleliidulisest fondist pensioni ligi 8 miljonit inimest, sealhulgas 49500 inimest Eesti NSV-s.

Kolhooslik-kooperatiivse omanduse ühistamise taseme tõus on seotud ka agraar-industriaalkoondiste loomisega. "Vastavalt majanduslikule otstarbekohasusele," üeldakse NLKP programmis, "tekivad järk-järgult agraar-industriaalkoondised, milles põllumajandus on orgaaniliselt ühendatud põllumajandussaaduste tööstusliku töötlemisega, kusjuures põllumajandusettevõtte on ratsionaalselt spetsialiseeritud ja koopereeritud."¹

Agraar-industriaalkoondiste loomise vajadus on tingitud tööjõu kasutamise sesoonsusest põllumajanduses. Statistika näitab, et kolhoosnik töötab ühismajapidamises keskmiselt vaid 200-240 päeva aastas. Paljud toiduainetetööstuse ettevõtted töötavad tooraine laekumisest olenevalt täie koormusega ainult 80-130 päeva aastas. Seejuures langeb koormuse kõrgpunkt ta-

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk.78.

valiselt sügistalvisele perioodile, millal põllumajanduses väheneb järsult tööjõuvajadus.

Niisuguste põllumajandus- ja toiduainetetööstuse ettevõtete ühendamine agraar-industriaalkoondisteks, kus põllumajandussaaduste tootmise kõrval neid ka töödeldakse, võimaldab tööjõudu ratsionaalselt kasutada. Ühtlasi aitab see kaasa tööstuse ja põllumajanduse orgaanilisele ühendamisele ning põllumajandusliku töö iseloomu muutumisele. Selle tulemusena kujuneb põllumajanduslik töö järk-järgult ümber tööstusliku töö eri liigiks. Meie maa üheks esimeseks ja seni suurimaks agraar-industriaalkoondiseks on Usbeki NSV-s asuv koondis "Halkabad", mis moodustati mitme kolhoosi, kahe sovhoosi ja kahe tehase ühendamise teel. Koondises kasvatatavatest puuviljadest valmistatakse veini ja puuviljakonserve.

Eesti NSV-s pole agraar-industriaalkoondisi seni veel loodud, kuid nende tekkimise algeid võib näha ka meil. Tavaliseks ettevõtteks on ETKVL-i Põltsamaa Põllumajanduskombinaat, kus põllumajandussaaduste tootmine on seotud nende tööstusliku töötlemisega.

Beltodu iseloomustab kolhooslik-kooperatiivse omanduse arenemist, selle järkjärgulist lähenemist üldrahvalikule omandusele ning viimasega ühtesulamist ühtseks kommunistlikuks üldrahvalikuks omanduseks.

4. LINNA JA MAA SOTSIAAL-MAJANDUSLIKE ERINEVUSTE KAOTAMINE

Sotsialistlike tootmissuhete hulgas on oluline koht linna ja maa vahelistel suhetel. Kapitalismi tingimustes neid suhteid iseloomustanud vastuolud on sotsialismi ajal kadunud. Samal ajal on säilinud majandusliku, kultuurilise ja elukondliku iseloomuga olulised erinevused.

Linna ja maa vahelised erinevused kaovad alles kommunistlikele üleminekul. "Linna ja maa vaheliste sotsiaal-majanduslike ja kultuurilis-elukondlike erinevuste likvideerimine kujuneb üheks suuremaks kommunismi ehitamise tulemuseks," öeldakse NLKP programmis.¹

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk. 79.

Erinevuste kaotamine linna ja maa vahel on võimalik sotsialistliku omanduse mõlema vormi arenemisel ning ühtse kommunistliku omanduse tekkimisel. Ühtse kommunistliku omanduse tekkimine tähendab ühtlasi klassierinevuste kadumist ja ühiskonna kõigi liikmete ühesuguseid seoseid kogu ühiskonna omandiks olevate tootmisvahenditega. Seega on sotsialistliku omanduse arenemine, mis valmistab ette üleminekut tootmisvahendite ühtsele kommunistlikule omandusele, ühtlasi tähtsaks teguriks linna ja maa vaheliste erinevuste kaotamisel.

Käesoleval ajal on olulised erinevused ka tööstustöölise ja põllumajandusettevõtete töötajate töö iseloomus, nende elukondlikes tingimustes ning kultuurilise arengu tasemes.

Linna ja maa vaheliste **sotsiaal-majanduslike** erinevuste kaotamise tähtsaimaks tingimuseks on tootlike jõudude arenemine põllumajanduses, põllumajandusliku tootmise tehnilise taseme märgatav tõus ning põllumajanduse täielik elektrifitseerimine ja mehhaniseerimine.

Sotsialistlikus ülesehitustöös on nende tingimuste loomiseks juba palju ära tehtud. On saavutatud häid tulemusi tehnilise progressi süvendamisel põllumajanduses ning põllumajanduse mehhaniseerimisel ja elektrifitseerimisel.

Kui kodanliku Eesti talumajapidamistes tuli 1939. aastal energeetilisi võimsusi ühe töötaja kohta 0,6 hj, siis Eesti NSV kolhoosides, sovhoosides ja teistes riiklikes majandites oli see näitaja 1950. aastal 2,1 hj, 1958. aastal 5,9 hj ja 1963. aastal 10,3 hj. Külvipinna iga ha kohta tuli energeetilisi võimsusi 1939. aastal 29 hj, 1950. aastal 49 hj, 1958. aastal 140 hj ja 1963. aastal 195 hj.

Põllumajandusliku tootmise mehhaniseerimise taseme tõusu iseloomustavad tabelis 4 toodud andmed.

Tabel 4

Traktorite, veoautode ja kombainide arv
Eesti põllumajanduses (aasta lõpuks)

	1939	1950	1958	1964
Traktorid (füüsil. üksused)	1807	2905	7040	11615
Traktorid (15-hj arvestuses)	1446	3884	9922	16459
Teraviljakombainid	3	131	1558	2246
Silokombainid	-	-	197	1194
Veoautod	685	1166	5248	7194

Tabeli andmed näitavad, et põllumajanduslik töö hakkab järjest rohkem sarnanema tööstusliku tööga. Samal ajal kujuneb põllumajanduses uus kaader, kes oma kultuurilis-tehnoloogiliselt arengutasemelt läheneb üha rohkem tööstustöölisele.

Jõudsalt on kasvanud kolhooside ja sovhooside mehhanisaatorite arv. Kui 1950. aastal oli vabariigi põllumajanduses 2832 mehhanisaatorit, siis 1964. aastal ulatus nende arv juba 13 893-ni. Paljud kutsealad, näiteks autojuhi, elektrik, mehaaniku, motoristi jne. elukutse, on ühised nii linnale kui maale. Mida ulatuslikumalt põllumajanduslikud tootmisprotsessid mehhaniseeritakse ja automatiseeritakse, seda suuremaks ühiste elukutsete arv kasvab.

Kõrge taseme on saavutanud ka põllumajandustöötajate kultuuriline teenindamine. Nii oli 1965. a. algul Eesti NSV-s 764 külaraamatukogu, kus raamatute ja ajakirjade üldarv ulatus 5,4 milj. eksemplarini; 547 klubilist asutust, sealhulgas 143 kolhoosiklubi; 387 kinoseadet, neist 256 stationaarset jne.

Palju on tehtud maaelanikkonna kaubandusliku ja elukondliku teenindamise parandamiseks. On asutud ehitama uusi maa-asulaid, kus linnaelu mugavused ja heakorrastus ühendatakse maakoha eelistega.

5. ÜLEMINEK RAHVAMAJANDUSE PLAANIPÄRASE JUHTIMISE RIIKLIKULT SÜSTEEMILT ÜHISKONNA OMAVALITSUSELE

Rahvamajanduse plaanipärane juhtimine on üheks peamiseks sotsialistliku majandussüsteemi eeliseks eelnenud majandussüsteemidega võrreldes. Majanduse plaanipärane juhtimine väldib meie ühiskonnas ületootmise majanduskriise ja tööpuudust, võimaldab järjekindlalt laiendada ühiskondlikku tootmist ning kõige ratsionaalsemalt ja ökonoomsemalt kasutada riigi materiaalseid, rahalisi ja tööjõuressursse.

Et sotsialismi tingimustes on põhilised tootmisvahendid riiklikuks omandiks, teostab sotsialistlik riik ka rahvamajanduse plaanipärast juhtimist. Seega toimub rahvamajanduse juhtimine riikliku juhtimise vormis.

Riik kui ajalooline kategooria tekkis klassiühiskonna kujunemise perioodil. Oma arenemisprotsessis muutus ta ühiskonna majanduselu arenemist suunavaks ja juhtivaks organiks ning lakkab teatud ajalooliste tingimuste puhul taas eksisteerimast, sest kommunismi täielik ja lõplik võit on seotud riigi väljasuremisega. Oleks aga ebaõige arvata, et pärast riigi väljasuremist pole ühiskonnal enam üldse mingit organisatsiooni ja valitseb anarhia. Kui iga ühiskonnaliige tegetseks teiste inimeste huve arvestamata, s.o. kui võimutseks anarhiline omavoli, laguneks ühiskond paratamatult. Kommunistlik ühiskond peab olema töötavate inimeste hästiorganiseeritud liit. "Kommunism," öeldakse NLKP programmis, "kujutab endast ühiskonnaelu organiseerimise kõrgemat vormi. Kõik tootmisrakukesed, kõik omavalitsusega assotsiatsioonid on omavahel harmooniliselt seotud üldises plaanipäraselt organiseeritud majanduses, ühtses ühiskondliku töö rütmis."¹

Tootmise, teaduse ja tehnika kõrge arengutase kommunismi ajal nõuab head organiseeritust, täpsust ja distsipliini, plaanipärasust ja organiseeritud tööjaotust mitmesuguste tootmisharude vahel, tööaja reguleerimist ühiskonna poolt. Ka materiaalsete ja kultuuriliste hüvede jaotamine tarviduse järgi ja paljude teiste küsimuste lahendamine nõuavad teatud ühiskondlikku organisatsiooni. Ühiskondliku elu korraldamiseks loodavad organisatsioonid kaotavad aga oma poliitilise, riikliku iseloomu - nad on ühiskondlikeks organiteks, millede süsteem moodustabki tulevase ühiskonna kommunistliku omavalitsuse.

Ühiskondlikud organid ja organisatsioonid, kes peavad tulevikus riiki ja tema organeid asendama, ei teki äkki valmis kujul, vaid nende kujunemine on pidev ja järkjärguline protsess. Praeguste valitsemisorganite ja ühiskondlike organisatsioonide arenemise ja muutumise tulemusena tekivad üha uued ühiskondlikud organid ja organisatsioonid, kellele lähevad praegused riigiorganite majanduslikud funktsioonid järkjärgult üle.

Kõige ilmekamalt avaldub majanduse juhtimise ühiskondlike meetodite arenemine ja kommunistliku omavalitsuse alge-

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm, lk. 60.

te kujunemine tootmisettevõtetes, kus juba käesoleval ajal kasutatakse kollektiivide kaasatõmbamiseks tootmise juhtimisele väga mitmesuguseid vorme. Seejuures võib eristada töötajate osavõttu tootmise juhtimisest laiemas ja kitsamas mõttes.

Töötajate osavõtt tootmise juhtimisest laiemas mõttes tähendab nende igasugust tegevust, mis on seotud majandusliku arenemise küsimuste lahendamisega. Kitsamas mõttes tuleb aga selle all mõista töötajate vahetut praktilist tegevust ühiskondlikes juhtimisorganites, mis kujutavad endast töötajate organiseeritud kollektiive, kellel on teatud kindlalt määratletud õigused tootmise juhtimist puudutavate küsimuste lahendamisel.

Üheks vanemaks vormiks on alalised tootmisnõupidamised, mis tekkisid juba nõukogude võimu algaastail. Esimene alaliste tootmisnõupidamiste põhimäärus töötati välja 1924. aastal.

Mitte igal perioodil pole alalised tootmisnõupidamised suutnud ühesuguse efektiivsusega täita nende ees seisvaid ülesandeid. Isikukultuse ajal hinnati üle administratiivsete meetodite tähtsust rahvamajanduse juhtimisel, mistõttu alaliste tootmisnõupidamiste efektiivsus langes. Nende tegevus muutus paljudes ettevõtetes ebakorrapäraseks, arutatavate küsimuste hulk vähenes ning sageli ei arvestatud alaliste tootmisnõupidamiste soovitusi ja ettepanekuid.

Pärast NLKP XX kongressi, kus võeti suund rahvamajanduse juhtimise leninlike printsiipide taastamisele, tõsteti ka alaliste tootmisnõupidamiste osatähtsust nende õiguste laiendamise ja arutamisele kuuluvate küsimuste hulga suurendamise teel. Alalised tootmisnõupidamised muutusid regulaarselt ja kindlas kosseisus tegutsevateks organiteks.

Käesoleval ajal tegutseb NSV Liidu ettevõtetes üle 125000 alalise tootmisnõupidamise, mille kosseisu kuulub ligikaudu 5 miljonit inimest. Viimase kuue aasta jooksul on toimunud kokku üle 3,7 miljoni istungi, kus ettevõtete töö parandamiseks on tehtud enam kui 12 miljonit ettepanekut. Neist üle 9 miljoni on tegelikkuses rakendatud.

Besti NSV-s oli 1965. aastal alaliste tootmisnõupidamiste kosseisu valitud üle 31000 töötaja. Ainuüksi 1965. a. esimesel poolel tegid vabariigi alalised tootmisnõupidamised ettevõtete töö parandamiseks üle 6000 ettepaneku.

Alaliste tootmisnõupidamiste ettepanekute analüüs näitab, et nende peasuunaks on võitlus tehnilise progressi ja töö parema organiseerimise eest. Näiteks arutas tehase "Ilmarine" tootmisnõupidamine, mis on üks paremaid vabariigis, 1965. aastal selliseid küsimusi, nagu väljavaated aasta-plaani täitmiseks, normeerimise olukord tehases, üleminek defektideta tootmisele jne. Viimase küsimuse puhul analüüsi tööriistade kvaliteedi ja korrasoleku, toodangu kvaliteedi kontrolli tõhustamise, kvaliteedipäevade korraldamise jt. probleeme. Nende abinõude kompleksse rakendamise tulemusena jõuti niikaugemale, et 1965. aastal ei saanud tehase kvaliteedi kohta ühtegi reklamatsiooni.

Suurt majanduslikku efekti andsid ka alalise tootmisnõupidamise poolt teostatud tööaja kadude analüüs ja mitmed teised abinõud.

Kollektiivi kaasatõmbamiseks tootmise juhtimisele on riiklikes ettevõtetes peale alaliste tootmisnõupidamiste mitmeid teisi organeid. Olulist osa etendavad nende hulgas teaduslik-tehnilised ühingud ning leiutajate ja ratsionaliseerijate ühing.

Teaduslik-tehniliste ühingute koosseisu kuulub meie maal ligi 2,5 miljonit inseneri, tehnikut ja tootmisnovatorit, kusjuures ühingute algorganisatsioonid tegutsevad enamikes ettevõtetes.

Ühingute tegevus annab suurt majanduslikku efekti. Aastail 1959-1964 esitasid teaduslik-tehniliste ühingute liikmed tehnilise progressi kiirendamiseks ja tootmise efektiivsuse tõstmiseks ligi 1 miljon soovitus ja ettepanekut. Ainuüksi musta metallurgia ettevõtetes andsid rakendatud ettepanekud 169 miljonit rubla kokkuhoidu.

Esti NSV Teaduslik-Tehniliste Ühingute Nõukogule allub 18 eri tootmisharu teaduslik-tehnilist ühingut, millel on asutustes ja ettevõtetes 559 algorganisatsiooni ligikaudu 23500 liikmega.

Üleliidulisse Leiutajate ja Ratsionaliseerijate Ühinguusse kuulub 3,2 miljonit inimest, sealhulgas 25000 inimest Eesti NSV-st. Ühingu algorganisatsioonid loovad ettevõtete kitsaskohtade tundmaõppimiseks ja likvideerimiseks brigadide ning organiseerivad leiutus- ja ratsionaliseerimistegevusi.

se laialdast tutvustamist. Nad esitavad tootmisnõupidamistele arutamiseks tähtsamaid ettepanekuid, kontrollivad leiutiste ja tehniliste täiustuste väljatöötamiseks, katsetamiseks ja rakendamiseks assigneeritud summade õiget ja täielikku kasutamist, ettepanekute rakendamist ning autoritasu väljaarvutamist ja õigeaegset väljamaksmist.

Viimase kuue aasta jooksul on ühingu liikmed esitanud 24 miljonit leiutust ja ratsionaliseerimissettepanekut, mille rakendamisest on saadud 9,2 miljonit rubla ökonoomiat.

Peale selle on NSV Liidu ettevõtetes loodud üle 25000 ühiskondliku majandusliku analüüsi büroo, niisama palju ühiskondlikke konstrueerimis- ja tehnoloogilisi büroosid, 13500 ühiskondlikku tehnilise informatsiooni bürood jne.

Eesti NSV-s tegutseb 199 ühiskondlikku majandusliku analüüsi bürood ja grupp, kuhu kuulub üle 1500 spetsialisti ja tootmise eesrindlase. Peale selle on loodud 49 ühiskondlikku töö normeerimise bürood ning üle 100 ühiskondliku konstrueerimisbüroo.

Arvukalt on loodud ka mitmesuguseid teisi ühiskondlikke organeid, nagu ühiskondlikud kvaliteedinõukogud, ühiskondlikud kaadriosakonnad jne.

Tähtsat osa etendavad ettevõtetes tegutsevad rahvakontrolli organid. Kuigi nende organite töös on esiplaanil kontroll, mitte aga juhtimine, on praktikas neid tegevuse kaht külge võimatu teineteisest lahutada, sest rahvakontroll ei piirdu ainult avastatud puuduste fikseerimisega, vaid rakedab ühtlasi abinõusid nende kõrvaldamiseks. Puuduste kõrvaldamine on ettevõtetes aga otseselt seotud mitmesuguste juhtimisalaste küsimustega. Seega on rahvakontroll üheks vormiks, mis aitab töötajaid massiliselt kaasa tõmmata tootmise juhtimisele.

1964. aastal tegutses meie vabariigis 1939 partei- ja riigikontrolli kaastöögrupp ning 3228 posti.160-nes ühiskondlikel alustel tegutsevas mittekoosseisulises osakonnas ja sektoris töötas 1728 inimest. Üldse võtab Eesti NSV-s rahvakontrolliorganite tööst osa üle 25000 kommunisti, kommunistliku noore ja parteitu. NSV Liidus tervikuna on loodud üle 770 000 rahvakontrolli kaastöögrupi ja posti, mis hõlmavad üle 4 miljoni inimese.

Tootmise juhtimiseks moodustatud organite tegevuse analüüsimisel torkab silma nende rohkus ja vormide mitmekesisus. Viimane asjaolu annab tunnistust sellest, et on saabunud aeg, kus peatähelepanu tuleb pöörata mitte niivõrd uute organite ja uute vormide loomisele, kui nende töö sisulisele parandamisele, juba loodud organite kvalitatiivsele täiustamisele, s.o. nende töö efektiivsuse tõstmisele ja autoriteedi suurendamisele.

Mitmesuguseid organeid on juba niivõrd palju, et nende arvu edasisel suurendamisel võib organite tegevuse kvaliteet praegustes tingimustes isegi langeda.

Tuleb silmas pidada, et juhtimise kvaliteet sõltub suurel määral töötajate võimetest, nende teadmiste tasemest ning oskusest lahendada juhtimisalaseid probleeme olemasolevate organisatsiooniliste vormide ja meetodite abil. Seega on kommunistlikule omavalitsusele üleminekuks tarvis, et kõigil töötajatel oleksid juhtimiseks vajalikud võimed ja teadmised. Selleni on võimalik jõuda vaid järk-järgult. Käesoleval ajal ei võimalda töötajate teadmiste ja oskuste tase veel kõiki töötajaid tootmise aktiivsele juhtimisele rakendada.

Praktika on näidanud, et juba praegu on ühiskondlike organisatsioonide komplekteerimine sobiva kaadriga muutunud tarvaks küsimuseks. Sellest püütakse üle saada ühtede ja samade inimeste rakendamisega mitmes organis. Eesti NSV Ministrite Nõukogu initsiatiivil teostatud uurimisest ilmnes, et näiteks Paide rajooni rajoonilise alluvusega asutuste ja ettevõtete juures tegutsevates ühiskondlikes organites on kokku 338 liiget. Neist 208 võtab osa ühe, 75 kahe, 15 kolme, 18 nelja ning 22 viie ja enama organi tööst. Tartus kuuluvad selliste ühiskondlike organite liikmed keskmiselt kahte, Haapsalu ja Rakvere rajoonis aga koguni kolme organi koosseisu.

On ilmne, et inimesed, kes peavad oma jõudu põhitöö kõrval killustama veel mitme ühiskondliku organi tööst osavõtuks, ei suuda paljudel juhtudel ühegi ülesande täitmisele vajalikku tähelepanu pöörata.

Peale selle on mõned ühiskondlikud organid komplekteeritud inimestega, kel puuduvad vastavad võimed, oskused ja huvid. Mõlema põhjuse tõttu eksisteerivad suhteliselt paljud organid veel formaalselt ega võta tootmise juhtimi-

sest praktiliselt osa. Nii näiteks organiseeriti tehases "Ilmarine", kondiitritoodete vabrikus "Kalev" jn. juba mitu aastat tagasi ühiskondlikud majandusliku analüüsi bürood. Tegelikult pole aga need organid seni tööd alustanud.

Oige organiseerimise korral võib sellise büroo tegevus anda aga suurt majanduslikku efekti. Nii moodustas Uraali Raskemasinatehases, kus 1960. aastal organiseeriti esimene ühiskondlik majandusliku analüüsi büroo NSV Liidus, 1961. aastal selle büroo poolt väljatöötatud abinõude rakendamisest saadud majanduslik efekt 74 000 rubla. Järgmisel, 1962. aastal, ulatus see summa juba 162 000 rublani ja 1964. aastaks kasvas 754 700 rublani.

Senisest suuremat tähelepanu tuleb pöörata mitmesuguste ühiskondlike juhtimisorganite töö koordineerimisele. Selleks on vaja, et seadusandlikus korras oleks fikseeritud, missugused küsimused ühe või teise organi kompetentsi kuuluvad.

Mida vähem küsimusi iga organi kompetentsi kuulub, seda enam on organi liikmetel võimalusi nende küsimustega süstemaatiliselt ja igakülgsetl tegelda.

Organite töös tuleb vältida dubleerimist, sest see raiskab asjatult tööjõudu, võimaldab vastutusest kõrvale hiilida ning soodustab üksteisele lootmist ja ükskõiksust, mis lõpptulemusena põhjustab ühiskondlike organite tegevuse efektiivsuse langust. Dubleerimise vältimiseks on vaja ühiskondlike organite tööd täpselt koordineerida.

Ühiskonna omavalitsuse algete kujunemine ja arenemine riiklikes ettevõtetes ei tähenda sugugi ettevõtte administratsiooni ja vastavate osakondade ülesannete ning vastutuse vähenemist, riiklike ettevõtete ainujuhtimise printsibiist loobumist.

Loodud ühiskondlikud organid ei pea ettevõtte juhtkonda asendama, vaid tema tegevust täiendada, aitama avastada ja täielikumalt kasutada ettevõttes peituvaid reserve tootmise laiendamiseks ja selle efektiivsuse tõstmiseks.

Ühiskonna omavalitsuse kujunemine ei toimu ettevõtte administratsiooni väljatõrjumise, vaid administratsiooni ja ühiskondlike organite tegevuse üha tihedama läbipõimumise teel, mille lõpptulemuseks on nende tegevuse täielik ühtesulamine.

Hind 5 kop.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00446460 0